

1582 Tarihli Sûr-ı Hümâyûn Dolayısıyla Mimar Sinan'ın Sunduğu Hediyeler The Gifts Given By Mimar Sinan in Imperial Festival in 1582

Şeyda ALPAY*

Özet

1582 yılında III. Murat'ın oğlu Şehzade Mehmet için büyük bir sünnet düğünü düzenlenmiştir. Bu sünnet düğününde çeşitli meslek grupları hünelerlerini sergiledikleri bir geçiş töreni düzenleyerek düğüne iştirak etmişlerdir. Sünnet Düğününde geçiş yapan meslek gruplarının sayısı 250 olmasına rağmen sadece 150 tanesinin ismi bilinmektedir. 1582'nin haziran ayının ilk günlerinde başlayan düğün, 22 Temmuz'da sona ermiştir. 52 gün süren bu görkemli sünnet düğünü hakkında kitap bile yazılmıştır. Bu düğün dillere destan olmuş dönemin seyyahları ve Osmanlı tarihçileri tarafından çokça yazılmıştır. Düğünde sadece esnaf alaylarının geçişi 20 gün sürmüştür. Düğünün ne kadar görkemli ve şaşalı olduğu buradan anlaşılabilir. Konuyla ilgili arşivde çok sayıda belge ve defter bulunmaktadır. Bu belgelerin ve defterlerin içerisinde bir tanesi diğerlerinden daha fazla dikkat çekmekte ve bildirimizin konusunu teşkil etmektedir. Bahsi geçen defter sur-i hümayuna katılan muhtelif cemaatlerin kendi sanat ve meşguliyetlerine uygun, onları temsil eden hediyelerin kaydının tutulduğu defterdir. Elbette ki sünnet düğünü kadar burada sunulan hediyelerde oldukça önemlidir. Defter içerisinde yer alan Mimar Sinan'ın padişaha sunduğu hediyeleri bildirmeye konu edeceğiz. Hediyelerin neler olduğu, nasıl yapılmış olabileceği, terminolojik açıdan incelenmesi bildiri boyunca sunacağımız ana noktalar olacaktır. 5 Haziran 1582 tarihli olan defter, toplamda 21 sayfadan oluşmaktadır. Defter içerisinde siyakat, kırma gibi farklı yazı biçimleri kullanılmıştır. Defterde Mimar Sinan'dan başka Siyavuş Paşa ve Mesih Paşa gibi önemli isimlerde bulunmaktadır. Bu konuyu beslemek adına arşivde bulunan başka belgelerden de yararlanacağız. Böylelikle Mimar Sinan'ın sur-ı hümayunda neler yaptığını gözlemleyeceğiz. Her zaman Mimar Sinan'la ilgili yazacak bir şey kalmadı desek dahi sürpriz bir şekilde onunla alakalı bir belge çıkmış olması oldukça heyecan vericidir.

Anahtar Kelimeler: *Mimar Sinan, Sur-ı Hümayun, Hediye, Osmanlı Tarihi, Osmanlı Arşivi*

* İstanbul Üniversitesi, Müze Yöneticiliği, Doktora Öğrencisi, <https://orcid.org/0000-0001-5670-4582>.

Abstract

In 1582, a grand circumcision ceremony was organized for Şehzade Mehmet, the son of Sultan Murad III. During this ceremony, various professional groups participated by showcasing their skills in a parade. Although the number of professional groups participating in the circumcision ceremony was 250, only 150 of their names are known. The ceremony, which started in the early days of June 1582, ended on July 22nd. This magnificent 52-day circumcision ceremony has even been the subject of a book. It became legendary and was widely written about by the travelers and Ottoman historians of the time. The passage of the tradesmen's parade alone lasted for 20 days, indicating the grandeur and splendor of the ceremony. There are numerous documents and registers in the archives related to this event. Among these documents and registers, one stands out more than the others and forms the subject of our paper. The mentioned register is the one in which the gifts presented by various communities participating in the sur-i hümayun, appropriate to their arts and occupations, were recorded. The gifts presented are as significant as the circumcision ceremony itself. In our paper, we will focus on the gifts presented by Mimar Sinan to the Sultan, as recorded in this register. The main points we will present throughout the paper include what these gifts were, how they might have been made, and their terminological analysis. The register, dated June 5, 1582, consists of a total of 21 pages. Different writing styles such as siyakat and kırma have been used in the register. Besides Mimar Sinan, other notable names like Siyavuş Pasha and Mesih Pasha are also mentioned in the register. To enrich this topic, we will also make use of other documents found in the archives. Thus, we will observe what Mimar Sinan did during the sur-i hümayun. Even when we think there is nothing left to write about Mimar Sinan, finding a document related to him is quite exciting.

Keywords: *Mimar Sinan, Sur-ı Hümayun, Gift, Ottoman History, Ottoman Archives*

1582 TARİHLİ SÛR-I HÛMÂYÛN' DA MİMAR SİNAN'IN SUNDUĞU HEDİYELER ve BUNLARIN KAYITLI OLDUĞU DEFTERLER

Sultan III. Murad'ın Şehzâde Mehmed için yapılan sünnet düğününün, “*en mükemmel, en gösterişli, en masraflı, en uzun süre devam eden*” tâbirleriyle 16. yüzyılın en önemli törenlerinden biri ve deyim yerindeyse “*görsel bir şölen*” olduğu bilinmektedir. 1582 yılının Haziran ayının ilk günlerinde başlayan düğün sırasında Sultan 36, Şehzâdesi ise 16 yaşındadır. 52 gün süren ve 22 Temmuz'da sona eren düğün için hazırlıklara bir sene önce başlanmış ve At Meydanı'nın en görkemli yapısı olarak İbrahim Paşa Sarayı da “*düğün evi*” olarak kullanılmıştır. Hazırlıklar sırasında, saray, Padişâh ve saray erkânı için kapsamlı bir tadilat geçirilmiş; düğüne çok sayıda yerli ve yabancı katıldığı gibi, kadın sultanlarda, kendileri için ayrılan özel mekânlardan düğünü takip etmişlerdi.

“*Dillere destân*” nitelikteki bu mutantan düğüne ilişkin Osmanlı arşivlerinde pek çok belge mevcuttur. Bu belgelerden biri de düğün dolayısıyla saraya takdim edilen hediyelerin listesini içeren defterdir. Söz konusu defterin dikkat çekici kayıtları arasında, Mimar Sinan'ın düğün için takdim ettiği hediyeler de yer almaktadır.

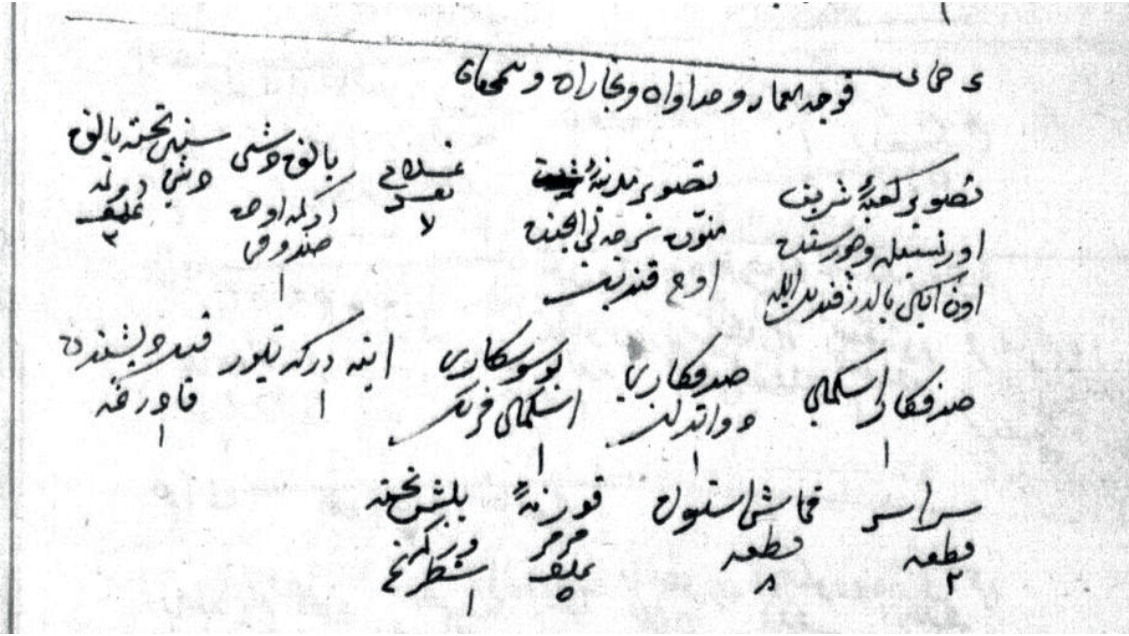
Tarih araştırmaları, Osmanlı çağında “*hediyeleşme*” ye büyük önem verildiğini, hattâ bu geleneğin, Osmanlı'nın kuruluş döneminden itibaren mevcut olduğunu ve Fatih Sultan Mehmed zamanında “*pişkeş*” adı altında kanunlaştırıldığını ortaya koymuştur. (Karaca 2007:

294) Bugün Osmanlı Arşivlerinde, Sultan III. Murad'ın oğlu Şehzâde Mehmed için düzenlenen sünnet düğününde takdim edilen hediyelerle ilişkili olarak biri devlet ricali, ilmiye erkânı, eyalet paşaları, sancak beyleri, Eflak, Boğdan, Dubrovnik ve Erdel voyvodaları, Peç ve Leh kralları ve elçilerin hediyelerinin yazıldığı H. 23 Rebi'ül Evvel 990 (M. 17 Nisan 1582) tarihli (TS.MA. d 9614) ve diğeri de Sadrazam Sinan Paşa, Siyavuş, Mesih ve Mehmed paşalar ve ağalar tarafından takdim edilen hediyelerin kaydedildiği (TS.MA. d 5649) H. 1 Cemâziy'ül Evvel 990 (M. 24 Mayıs 1582) tarihli iki ayrı defter bulunduğu gibi, ayrıca, sanat ve zenaat erbâbında, kendi alanlarıyla ilgili olarak Padişâh'a ve Şehzâdesi'ne takdim ettikleri (TS.MA. d 10022) 13 Cemâziy'ül evvel 990 (5 Haziran 1582) tarihli bir üçüncü defter daha bulunmaktadır.

Mevcut kayıtlara bakılırsa, hediyelerin takdimi 1,5 ayı aşkın bir süre devam etmiştir. İlk tutulan defterin başındaki “*Teşrifâtıdır*” ibâresi, düğün sırasında geleneksel bir protokolün uygulandığını da açıklamaktadır.

Sanat ve zenaat erbâbının takdim ettiği hediyelerin listesini içeren defter 21 sayfadan ibârettir. “*Sazendegân, çiniciler, bıçakçılar, canbazlar*” gibi diğer sanat erbâbının listelerinin de yer aldığı defterde, Siyavuş Paşa ve Mesih Paşa gibi sadrazamların adlarına da yer verilmiştir.

Söz konusu defterin bu bildiriye konu edilen bölümü, 6A numaralı varakta yer almaktadır. Siyâkat ve divânî kırma yazı ile tutulan kayıtlarda, hediyelerin takdimine, şenliğin başında yer verilmiştir.

Görsel 1: Arşivde bulunan defterde Mimar Sinan'ın hediyelerinin yazılı olduğu kısım.

Be-cemaat

Koca mimar ve haddadan ve neccaran ve mimaran

4

Tasvir-i Kabe-i şerif örtüsüyle ve çevresinde on iki yıldız kandil ile	Tasvir-i Medine-i Münevvere sırcalı içinde üç kandil	Gulâm Nefer 3	Balık dişi arka ucu sanduk 1	Sini tahta balık dişi dolama Aded 2
Sedefkar İskemle 1	Sedefkari divatdân 1	Pestüskari iskemle freng 1	Ayinedir ki tellür? 1	Fildişinden kadırğa 1
Seraser Kıta 2	Kumaş-ı İstanbul Kıta 8	Kurna-i mermer Aded 5	Yeşim tahtadır kisatranc 1	

Bir mimarın, hediye takdim ettiğine ilişkin, bilinen ilk yazılı belge olan bu kayıtlar, Mimar Sinan'ın devlet nezdindeki konumu ve takdim ettiği hediyelerdeki seçiciliği hakkında dikkat çekici ayrıntılar içermektedir. Örneğin, takdim ettiği Kâbe maketinde, Kâbe örtüsünü de kullandığı, Medine-i Münevvere'nin de maketini hazırlamış olduğu anlaşıl-

maktadır; “*Tasvir-i Medine-i Münevvere sırcalı içinde üç kandil*” ibâresi, maketteki çini kandillerin de kayıt altına alındığını göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

Kayıtlardaki “*3 gulâm*” ibâresi, devrin âdetlerinin icap ettirdiği bir temâyül olarak, Padişâh’a takdim edilen hediyeler arasında “*3 erkek hizmetkar*” ın da yer aldığını ortaya koymaktadır.

“*Balık dişi arka ucu sanduk*” ibâresinin, muhtemelen balina dişleriyle bezeli bir ahşap sandık ya da kutu için kullanıldığı akla gelmektedir. Kezâ, “*Balık dişi dolamalı tahta sini*” tâbirinde benzer teknikle bezenmiş dokumalı ahşap bir tepsiye işaret ettiği düşünülebilir.

Hediyeler arasında yer alan sedefkârî iskemle ve yazı takımının, aynı zamanda sedefkâr olduğu da bilinen Sinan tarafından tasarlandığı ileri sürülebilir. “*Pesüskâri iskemlefreng*” ibâresinin de, içinde yağ yakılan kaba topraktan yapılmış kandili tanımlamak için kullanıldığı bilinen “*pesüs*” tabiri dolayısıyla, batı menşeli ithal bir iskemlenin formunu açıklamak için kullanıldığına şüphe duyulamaz.

“*Fildişinden kadirga*” nın ise, son derece değerli bir el-işi olarak, ilgi çekici ayrıntılara sahip önemli bir hediye olduğu muhakkaktır.

En önemli hediyelerden biri de “*serâser*” dir; altın veya gümüş sim kullanılarak üretilen bu elbisenin sadece zahmetli bir imalât değil, fakat elde edilmesinin de hayli güç olduğu ve 16.yüzyılın sonlarına doğru başkent İstanbul’da “*serâser*” üreten 100 dükkân bulunduğu bilinmektedir. Sinan’ın hediye ettiği hayli pahalı iki “*serâser*” den birinin, Topkapı Sarayı’nda muhafaza edilen veya hâlihazırda teşhirdeki “*serâser*” lerden biri olması muhtemeldir.

“*8 kıta*” olduğu kayıtlı “*İstanbul kumaşı*”, başkentte 1550’lerden itibaren üretilmeye başlanan çok değerli dokumalar arasındadır.

Hediyeler arasında yer verilen “*5 mermer kurna*” nın, Sinan tasarımları olduğuna şüphe duyulamaz. Yeşim taşından yapılmış bir satranç takımı da Sinan tarafından takdim edilen ve defterde kaydı bulunan hediyeler arasındadır.

Kayıtlar arasındaki “*Ayinedir ki tellür*” ifadesi sorunludur; bilindiği üzere, “*tellür*” elementi, periyodik cetvele 1792 yılında dâhil edilmiştir. Kayıta zikredilen “*tellür*” ifadesinin söz konusu elementin 16.yüzyılın sonlarında Osmanlı çevresinde bilindiği şeklinde yorumlanabilirse de, konunun araştırılmaya muhtaç olduğuna işaret etmekle yetinmenin doğru olacağı kanaatindeyim. Fakat şunu da belirtmemiz gerekir ki, “*tellür*” elementi karıştırılarak ayna yapılabilir.

Defterde “*Koca Mimar*” olarak zikredilen Sinan ile “*haddadân ve neccarân ve mimarân*” olarak kaydedilmiş olanların, Sinan’ın kendi kadrosunu oluşturan demirciler, ahşap ustaları ve mimarları ifade ettiği açıktır; zira defterin diğer kayıtları arasında nec-carların takdim ettikleri hediyelerin ayrı bir dökümü de yer almaktadır.

Sünnet düğününe katıldığı da bilinen Sinan’ın, Padişaha ve Şehzadesine takdim ettiği değerli hediyelerin, belki de hâlen Topkapı Sarayı’nın bir köşesinde teşhis edilmeyi beklediğini hayal ve umut edebiliriz.

Sonuç

Sonuç olarak, düğün hediyelerine ilişkin Osmanlı arşivlerinde bulunan defterlerdeki kayıtlar, hediyelerin kimler tarafından takdim edildiğini ortaya koyduğu gibi, 16.yüzyılın sonlarında Osmanlı sosyal ve kültürel âdetlerinin anlaşılabilmesi için de büyük önem arz etmektedir. 1582 yılında gerçekleştirilen ve İmparatorluğun zengin kültürel ve sosyal dokusunu gözler önüne seren önemli bir etkinlik olan bu sünnet düğünü dolayısıyla, Mimar Sinan tarafından takdim edilen hediyelerin çeşitliliği ve özeni, sadece bir mimarın kişisel beğenilerinin düzeyini sergilemekle kalmıyor; fakat aynı zamanda, onun, devlet katındaki statüsünün boyutlarını da açıklıyor.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

BOA, TS.MA. d 9614

BOA, TS.MA. d 5649

BOA, TS.MA. d 10022

KARACA, Filiz (2007), “Pişkeş” Maddesi, DİA, Ankara, 34, s. 294-296.